

Bijlage bij artikel **'Iets over de onbekende Willem de Clercq (1851-1912), zijn werk en werkomgeving'**

De eigenaars van de boerderij in de Spaarndammerpolder.

Zoals reeds in het hoofdartikel verteld, was de boerderij in de Zuid-Spaarndammerpolder die Willem bestierde, in eerste instantie een beleggingsobject geweest. Zes notabelen kochten op een veiling in april 1874 ieder een kavel van ongeveer 6 ha bedrijfsgrond. Winst maken was hun doel, maar ook dat van hun jonge bedrijfsleider Willem de Clercq. Doordat hij een goede hand van boeren bleek te hebben, werkzaam en zuinig was, en met H.M. Schouten en zijn opvolgers steeds toegewijde bedrijfsleiders trof, werd er jaar op jaar – ook in de jaren van landbouwcrisis rond 1880 – winst gemaakt. Dit droeg bij tot een goede verstandhouding tussen Willem en zijn patroons, maar maakte ook dat Willem meer en meer verknocht raakte aan de boerderij.

Met zes verschillende eigenaren kon eigendomsoverdracht vanwege overlijden of verkoop natuurlijk niet uitblijven. Als Willem het zich kon veroorloven en er zich een gelegenheid voordeed om zelf mede-eigenaar van het bedrijf te worden, liet hij die niet lopen.

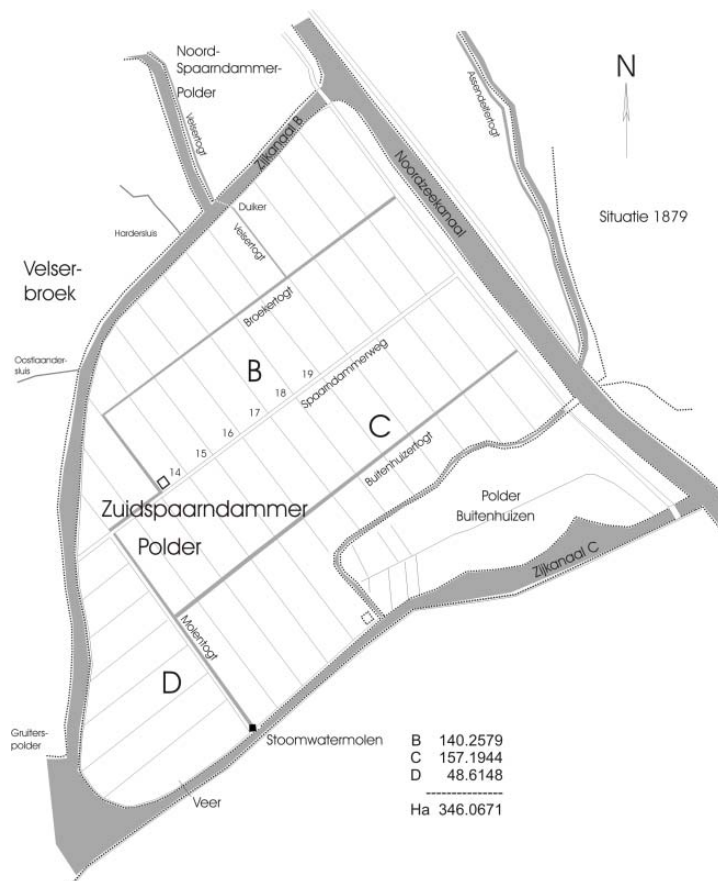
Het was een flinke puzzel uit te zoeken wie wanneer eigenaar is geweest tussen 1874 en 1970, de jaren dat de boerderij in bedrijf is geweest. Aan de hand van gegevens uit het Kadaster in Amsterdam, kadastrale kaarten berustend bij het Rijksarchief Noord-Holland, kadastrale gegevens bij de Archiefdienst voor Kennemerland, evenals notariële akten daar en bewaard bij de Centrale Bewaarplaats van notariële stukken van na 1914 in Haarlem, kon een redelijk betrouwbare reconstructie gemaakt worden van de 'stamboom' van de achtereenvolgende eigenaren. Extra

complicerende factor was, dat de

Zuid-Spaarndammerpolder oorspronkelijk deel uitmaakte van de gemeente Spaarndam, maar vanaf 1927 tot Velsen ging behoren, waarbij de kadastrale nummers veranderden.

Op bijgaande kaart is de ligging van de verschillende kavels te zien in de zuidoost hoek van de droogmakerij. Ook de latere toevoegingen, waardoor het bedrijf van de oorspronkelijke 38 ha tenslotte bijna 60 ha groot is geworden, zijn daarop aangegeven.

Van *kavel 14* was bezitsopvolging nog het moeilijkst te volgen. Het was oorspronkelijk eigendom van Willems oom Daniël de Clercq. Deze was – evenals zijn vader Willem destijds – secretaris van de Nederlandsche Handel Maatschappij. Hij was ongehuwd en stierf in 1884 'ab intestatu' dat wil zeggen zonder testament te hebben opgesteld. Zijn nalatenschap kwam aan zijn nog levende broers en zuster. *Kavel 14*, waar intussen ook de boerderij was gebouwd, werd in

Kaart van de Zuid-Spaarndammerpolder, waarop de kavels 14-19 en VII zijn aangeduid.

onverdeelde eigendom overgenomen door Daniël's jongere broer Gideon Jeremias (1828-1896) en zijn zuster Maria Elisabeth Gildemeester-de Clercq (1830-1908). Zij was de echtgenote van Adriaan, die we als koper op de veiling hebben gezien en die zelf eigenaar was van *kavel 16*. Na enige jaren, in

1891, wilden Tante Goos, zoals ze door iedereen genoemd werd en Gideon Jeremias de onverdeeldheid beëindigen. Dit was een kans voor Willem. 'Uit de hand' kocht hij zijn eerste portie bouwland, het deel van Gideon, groot ongeveer 3 HA. Tante Goos behield de andere helft waarop de boerderij stond. De bedrijfsgebouwen, staand op *kavel 14*, werden voor gezamenlijke rekening gebouwd, onderhouden en later afgebroken en herbouwd. De kosten werden naar rato van het grondbezit omgeslagen. Na de dood van Willem werd voor de exploitatie een apart fonds gesticht, waarin alle roerende goederen waren opgenomen. Voorts werd er een reserve opgebouwd, gevoed uit de winsten van het bedrijf. De gelden werden belegd in obligaties en aandelen. Doel was te gelegener tijd de oorspronkelijke gebouwen uit 1874 te vervangen door een nieuwe boerderij. Bij verandering van eigenaar ging het deel van het fonds evenredig aan de grondeigendom over op de koper of erfgenaam.

Toen Tante Goos in 1908 kinderloos overleed was Willem voor f365,80 mede-erfgenaam van *kavel 14* dat zij naliet. Dit werd getaxeerd op f5488,25. Door f5122,40 toe te betalen werd hij eigenaar van het gehele *Kavel 14*, inclusief de gebouwen.

In 1896 kon Willem op een veiling een nabij gelegen stuk bouwland van 6 ha bemachtigen. Om het te onderscheiden van de oorspronkelijke kavels, heb ik het *kavel VII* genoemd. Het gevolg was dat het bedrijf voortaan uit zeven in plaats van zes parten bestond. In latere correspondentie wordt dan ook steeds verwezen naar de verschillende eigenaars als bezitters van een veelvoud of een gedeelte van één zevende van het bedrijf.

Kavel 15 van N.G. Pierson, die kinderloos was, kwam na zijn dood en die van zijn weduwe C.R. Pierson-Waller, in handen van familieleden van zijn vrouw.

Kavel 16 was van oom Adriaan. Hij en tante Goos Gildemeester-de Clercq hadden ook geen kinderen. Hij stierf in 1894 en liet zijn *kavel 16* na aan zijn weduwe. Bij haar dood in 1908 zag Willem kennelijk geen kans dit kavel over te nemen. Het werd gekocht door Mr P.A. van Oosterwijk Bruyn (1880-1958) en bleef tot 1970, zolang de boerderij in bedrijf was bezit van hem en zijn erfgenamen.

Alphonse Athanase Henri Boissevain had *kavel 17* gekocht, maar deed dit in 1891 over aan zijn broer Gideon Marie (1837-1925). Tussen 1901 en 1939 bleef dit kavel in bezit van familieleden van zijn vrouw Louise C. toe Laer.

Kavel 18 bleef tot 1939 eigendom van Felix A. Vriese en na zijn dood in 1894 van zijn weduwe M.A. Vriese-Schiff (1829-1917) en erfgenamen in de vrouwelijke lijn uit de familie Schiff. In 1936 kocht Willems zoon S.W. de Clercq de helft van dit kavel, waardoor hij eigenaar werd van één veertiende deel van het bedrijf.

Kavel 19 van de weduwe H.D.Peitsch-Scholten (1841-1916) kwam 1909/1910 in handen van Mr. P.A. van Oosterwijk Bruyn. Net als *kavel 16* bleef het eigendom van hem en zijn erfgenamen tot in 1970.

Bij zijn dood in 1912 bezat Willem tweezevende deel van het bedrijf, n.l. de *kavels 14* en *VII*. Tot haar dood, 21 december 1938, zou het in eigendom blijven van zijn weduwe Henriëtte de Clercq-Teding van Berkhout.

Willems zoon, Stephen Willem (Willy) had al tijdens de ziekte van zijn vader het beheer van het bedrijf gevoerd en zou dit blijven doen tot hij zelf overleed op 29 april 1938, acht maanden voor zijn moeder.

S.W.de Clercq (1878-1938) had niet alleen het beheer van de boerderij in de Spaarndammerpolder, maar werd daarnaast ook eigenaar van de Olmenhorst in de Haarlemmermeerpolder. Bovendien had hij een ontginning ondernomen in het heide- en hoogveengebied het Hebrecht, bij Vlagtwedde in Oost-Groningen. S.W. raakte door de grootse opzet en de ongunstige economische omstandigheden na de Eerste Wereldoorlog in financiële problemen. Bij zijn dood – ook hij werd nog geen zestig jaar oud – waren deze nog niet opgelost.

In zijn testament had hij de Olmenhorst gelegateerd aan zijn zoon G.W.A.(Govert) de Clercq (1909-1989). Deze was opgeleid in Deventer aan de Tropische Landbouwschool en planter geworden in het voormalig Nederlands Indië. Goverts vader leed aan dezelfde kwalen als Willem sr en daarom had Govert besloten zijn vader op de Olmenhorst en in de Spaarndammerpolder komen assisteren en zijn carrière op Java eraan te geven. Toen Stephen Willem overleed, zat hij juist op de boot naar Nederland. Door gebrek aan overige baten en bestaande schulden kon Govert het legaat van de Olmenhorst niet aanvaarden. De Olmenhorst bleef voorlopig in onverdeelde eigendom van Govert en zijn zusters en broer.

Na de dood van Henriëtte de Clercq-Teding van Berkhout waren de vier kleinkinderen De Clercq: Feyna Duyckinck Sander-de Clercq (1907-1983), Govert Willem Adriaan de Clercq (1909-1989), Elisabeth de Clercq (1911-1997) en Adriaan de Clercq (1914-1996) gerechtigd tot de helft van haar nalatenschap. Deze bestond o.a. uit het tweezevende deel van het bedrijf in de Spaarndammerpolder. Er heeft toen een grote verschuiving van eigendom plaatsgevonden. Anne Marie de Clercq-Stoop (1881-1949), de gescheiden echtgenote van S.W., heeft haar vier kinderen als volgt uit de brand geholpen:

Zij kocht in 1940 van haar vier kinderen het onverdeelde tweezevende van de Spaarndammerpolder, te weten de *kavels 14 en VII*. Eerder in 1938 had zij reeds de helft van *kavel 15* gekocht. De andere helft van *kavel 15* was in 1936 door S.W. gekocht. Ook deze helft nam zij over, zodat geheel *Kavel 15* haar eigendom werd. Eerder, in 1939 had zij reeds *Kavel 17*, oorspronkelijk van A.A.H. Boissevain, groot ruim 6 ha gekocht. Alles bij elkaar ruim 26 ha. Daarbij had zij ook in 1939 de boerderij van buurman L. Gijzenberg gekocht. Deze lag gedeeltelijk in de Zuid-Spaarndammerpolder en gedeeltelijk in de oude Buitenhuiserpolder, was ruim 32 ha groot en werd later Zorgvrij II genoemd. In totaal werd zij nu eigenares van bijna 60 HA.

Govert kon met een hypothecaire lening van zijn moeder zijn zusters en broer uitkopen en werd enig eigenaar van de Olmenhorst. Van Zorgvrij I en II werd hij de pachter.

Na de dood van A.M. de Clercq-Stoop op 24 december 1949 werd bij de verdeling van haar boedel in 1951 Zorgvrij I en II aan haar jongste zoon Adriaan toebedeeld. Deze verkocht het bedrijf, dat inmiddels 62 ha groot was in 1959 aan A. Biesheuvel, landbouwer in de Grote IJpolder. Niet lang daarna verkocht Biesheuvel het geheel aan Levens Verzekerings Maatschappij 'de Utrecht'. 'De Utrecht' verkocht Zorgvrij I en II in 1969 aan de Stichting Beheer Landbouwgronden onder de voorwaarde dat Govert pachter zou blijven van Zorgvrij I; hij bleef dit tot het bedrijf beëindigd werd. Zorgvrij II kwam vrij van pacht. De reeds lang bestaande plannen om in het gehele gebied tussen de Machineweg in de Houtrakpolder in het oosten en Zijkanaal B in het westen het Recreatiegebied Spaarwoude te stichten, werden langzamerhand gerealiseerd. In 1984 verkreeg het Recreatieschap het gehele gebied van het Rijk in erfpacht. Zoals bekend zijn de gebouwen van Zorgvrij I tot op heden blijven staan en zelfs fors uitgebreid en in gebruik als recreatieboerderij.

De zetboeren.

Zoals eerder gemeld hebben leden van de familie Schouten vele jaren als zetboer, of zoals we tegenwoordig zeggen als bedrijfsleider gefungeerd op de boerderij. Over hen is een en ander bekend.

Aart A. Schouten te Den Helder schreef een brief aan G.W.A. de Clercq dd. 25-10-1985. Deze Aart heeft zich verdiept in de geschiedenis van de familie Schouten afkomstig uit Aalsmeer. Eén tak 'emigreerde' na de droogmaking van het Haarlemmermeer naar de Wieringerwaard; de briefschrijver stamt hiervan af. Een andere nakomeling, H.M. Schouten sr (1835-1903) werd eerst bedrijfsleider op de Betsyhoeve (later de Olmenhorst) in de Haarlemmermeer en vanaf 1877 tot zijn dood in de Zuid Spaarndammerpolder. Hij kreeg in totaal 14 kinderen. Eén daarvan, Aart, volgde zijn vader op. Hij werd niet oud, stierf in 1908, slechts 46 jaar oud. Zijn 8 kinderen waren nog te jong om hem op te volgen. Een van de zoons H.M. Schouten Azn werkte tussen 1908 en 1839 als arbeider op het bedrijf. Vanaf 1939 tot aan zijn pensioen was hij bedrijfsleider. Wel kreeg Aarts weduwe Francien (geb. 1866) tot aan haar dood in 1957 een pensioentje van f8,50 per week van de gezamenlijke eigenaren.

Tussen 1908 en 1939 waren er bedrijfsleiders van buiten de familie Schouten: o.a. Jan Koning (1871-1956). Hij was iets ouder dan zijn patroon S.W. de Clercq (1878-1938) en heeft, zoals uit de toon van zijn brieven aan S.W. blijkt, in grote collegialiteit de boerderij bestierd. Een groot project was de sloop van de oude en bouw van de nieuwe boerderij. De dochter van H.M. Schouten Azn en echtgenote van de laatste bedrijfsleider Piet Hoogzand,¹ herinnert zich de oorspronkelijke boerderij, niet bestand tegen de stormen van de beruchte winter van 1929. Sloop was noodzakelijk. In plaats daarvan werd in 1930 de boerderij 'Zorgvrij' gebouwd. De oorspronkelijke eerste steen uit 1874 werd opnieuw ingemetseld.

¹ AVK Documentatie Spaarwoude Recreatie. Doos 00204.2 (1969-1979) Interview met mevrouw Hoogzand in: IJmuider Courant 16-4-1977 en AdC.: Brief van Aart A Schouten te Den Helder aan G.W.A. de Clercq, de Olmenhorst Lisserbroek dd. 28-10-1985 met gegevens over de laatste bedrijfsleider H.M. Schouten jr.

Het Bloemendaalse architecten bureau Mulder en van Asdonk² werd ingeschakeld. S.W. hield van mooie dingen en met Mulder en Van Asdonck bestonden al jarenlange connecties die tot tevredenheid hadden gestemd: na de brand in 1916 van de oude hervormde kerk in Santpoort-Noord hadden zij de nieuwbouw ontworpen. S.W.'s moeder was een actief lid van de Santpoortse Hervormde gemeente en had in de herbouwcommissie gezeten. Ook voor het woonhuis van S.W. zelf, dat door brand was verwoest in de oudejaarsnacht 1919-1920 ontwierp het duo de herbouw. De bouw van de nieuwe boerderij werd gefinancierd uit het fonds dat voor dit doel al kort na de dood van Willem de Clercq in 1912 was ingesteld. De kosten werden oorspronkelijk geraamd op f11.000.-. Koning stond S.W. met raad en daad terzijde in de onderhandelingen – die niet steeds even soepel verliepen - met de architecten en met de aannemer. 'Zorgvrij' werd de tot dan toe naamloze boerderij voortaan genoemd naar het landhuis op de voormalige blekerij aan de Wüstelaan in Santpoort. Willem de Clercq had dit in 1899 laten bouwen. Zijn weduwe Henriëtte verkocht het in 1921. De nieuwe naam werd 'Us Honk', zodat de naam 'Zorgvrij' vacant kwam.

Dat S.W. en Jan Koning op elkaar gesteld waren, blijkt ook uit het feit, dat S.W. al in de jaren '30 een graf reserveerde voor Jan op de begraafplaats naast de Hervormde Kerk in Spaarndam. Nadat Jan in 1939 met pensioen was gegaan heeft hij nog tot zijn dood in 1956 aan de Kerklaan 1 in Spaarndam gewoond samen met zijn ongetrouwde broer en de weduwe Francien Schouten, die in 1957 overleed. Hij was jarenlang kerkvoogd van de NH kerk³. Vanuit zijn raam met uitzicht over het water ten noorden van Spaarndam kon Koning in de verte net het dak van Zorgvrij, waar hij zoveel goede zorgen aan besteed had, zien.

Henriëtte van Voorst Vader-Duyckinck Sander, 2005

² W. Post, Bouwen in Bloemendaal, Architectuur en bouwhistorie vanaf 1883, Haarlem, (1997). Hierin wordt veel aandacht besteed aan het werk van het duo.

³ Vriendelijke mededeling van de heer Germans, koster in ruste te Spaarndam, 8 maart 2004.